

Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку

УДК 527.5(477):930.1.

УКРАЇНА І НАТО: ДО ПИТАННЯ ІСТОРИОГРАФІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Л. В. Білоус

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу;
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15;
тел. +380 (342) 72-71-40; e-mail: igp@nung.edu.ua*

Висвітлюються деякі аспекти відносин Україна-НАТО, аналізу яких приділяється помітна увага з боку вітчизняних науковців.

***Ключові слова:** відносини Україна-НАТО, стереотипи та міфи про НАТО, переваги та проблеми вступу України до НАТО, ставлення громадян України до НАТО, позаблоковий статус.*

Проблема відносин України з Північноатлантичним альянсом (НАТО), яка особливо жваво обговорювалася українським суспільством в період президентства В. Ющенко і передбачала своє логічне вирішення через послідовне зближення нашої держави з цим блоком аж до отримання повноправного членства у ньому, фактично була «знята» з порядку денного політичною елітою за часів правління В. Януковича. Ідеться про прийнятий 2010 року Верховною Радою України закон «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», згідно з яким наша країна проголошується «європейською позаблоковою державою», що передовсім означає її «неучасть у військово-політичних союзах» при «пріоритетності участі у вдосконаленні та розвитку європейської системи колективної безпеки, продовженні конструктивного партнерства з Організацією Північноатлантичного договору та іншими військово-політичними блоками з усіх питань, що становлять взаємний інтерес» [10].

Фактично з тих пір аж до сумнозвісних подій, пов'язаних з анексією Російською Федерацією Криму і підтримкою нею ж сепаратистських та диверсійних груп на Сході України, тема НАТО для України була аб-

солютно не актуальною. І лише відчуття зовнішньої загрози спричинило, як стверджують соціологи, зростання довіри громадян України до силових структур, у тому числі й натовських. Сьогодні дуже часто і на рівні громадської думки, і серед відомих політиків звучить сентенція про те, що, що якби Україна була членом НАТО, Росія не вчинила б стосовно нашої країни те, що ми сьогодні називаємо неоголошеною війною.

Пам'ятаємо про висловлене свого часу прагнення лідера ВО «Батьківщина» Ю. Тимошенко ініціювати проведення під час можливого другого туру дострокових президентських виборів 2014 р. всеукраїнського референдуму стосовно вступу України до НАТО. Проте правляча еліта України тоді заявляла, що це питання для нашої держави з тих чи інших міркувань не на часі. Згодом, під впливом цинічного вторгнення регулярних військ РФ на Схід нашої держави, Кабінет Міністрів України 29 серпня 2014 р. подав на розгляд Верховної Ради законопроект про скасування статусу позаблоковості.

Відреагувавши на це, Генсек НАТО А. фог Расмуссен заявив, що Україна може бути прийнята до Альянсу, якщо виконає усі необхідні умови. А наразі ж країни-члени Альянсу на засіданні його Північноатлантичної Ради у Ньюпорті (Уельс) 4-5 вересня вирішили надати нашій країні військово-технічну та фінансову допомогу у боротьбі з російським агресором.

Думається, що якби не розгортались події надалі, науковий інтерес до такої значущої для національної безпеки нашої держави проблеми відносин з Північноатлантичним альянсом не вщухатиме ніколи. Уже й чимало досліджено на сьогодні, свідченням чого є вагомий перелік праць вітчизняних науковців: О. Палія [16], Л. Чаповської [26], В. Собка [19], О. Кокошинського [14], Ю. Петруні [17], О. Зуйка [12], О. Соскіна [20], Л. Чекаленко [27], В. Каспрука [13], Н. Мельник [15], А. Заді [9], Т. Боєцького [2], В. Джиджори [7], Л. Гайдукова та С. Терешка [4], В. Белашова [1], Г. Яворської [29], В. Хмелька [25], С. Петька [18], та багатьох інших стосовно різноманітних аспектів партнерства України з НАТО.

Метою даної публікації є висвітлення тих аспектів відносин України з Альянсом, яким приділяється особлива, на наш погляд, увага з боку вітчизняних дослідників. Такими аспектами виступають: еволюція відносин України з НАТО; стереотипи та міфи про НАТО в українському суспільстві; переваги та ризики вступу України до Альянсу; ставлення громадян України щодо її вступу до НАТО.

Прослідковуючи еволюцію взаємин України з Північноатлантичним альянсом, дослідники акцентують головним чином на таких її етапах: 1) 1992-2004 рр., 2) 2005-2010 рр., 3) 2010 – теперішній час.

Вивчаючи, зокрема, перший етап у розвитку відносин України з НАТО, науковці виділяють такі найважливіші досягнення нашої держа-

ви, як: приєднання її у 1994 р. до програми «Партнерство заради миру» (ПЗМ), відкриття 1997 р. у Києві першого на теренах СНД Центру інформації і документації Альянсу з метою поліпшення інформованості про НАТО та здійснення процесу двосторонньої комунікації з українським суспільством; підписання у липні 1997 р. в Мадриді Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору, що означало розширення співробітництва двох сторін на всіх рівнях і в усіх аспектах (політичному, військовому, економічному, екологічному, науково-технічному, інформаційному, ін.); затвердження Указами Президента від 04.11.1998 р. і 27.01.2001 р. двох Державних програм щодо співробітництва України з Альянсом, які ставили за мету послідовно забезпечити подальшу реалізацію положень вказаної Хартії та підвищити ефективність співпраці України з НАТО. Значущим кроком керівництва Української держави на цьому етапі стало також проголошення навесні 2002 р. курсу на європейську інтеграцію як ключовий вектор зовнішньої політики і прийняття РНБОУ рішення про доцільність вступу України до НАТО. З боку останнього Україні було запропоновано досить масштабний План дій (ПДЧ), котрий визначав стратегічні цілі та пріоритети України на шляху інтеграції у Євроатлантичні структури. Конкретизацією Плану дій став Цільовий план Україна-НАТО на 2003 р., який передбачав, що наша держава вживатиме заходів щодо боротьби з корупцією, відмиванням грошей, отриманих злочинним способом, підвищуватиме рівень життя населення, введе мораторій на ініціювання законопроектів про додаткові пільги, створить умови для вступу до СОТ, забезпечуватиме належним чином демократичні права і свободи громадян тощо.

Загалом, аналізуючи період 1992-2004 років у відносинах України з Північноатлантичним альянсом і беручи до уваги деякі позитивні зрушення і напрацювання у цьому плані, вітчизняні науковці все ж таки констатують, що, незважаючи на офіційні заяви Києва про підтримку Євроатлантичного курсу України, за президентів Л. Кравчука та Л. Кучми цілеспрямованої державної політики у цьому напрямі не проводилося. Можливо, за винятком постійної, прихованої антинатовської пропаганди, у чому влада дійсно була послідовною. У різних її формах ця пропаганда стала фактично невід'ємною складовою політичного життя держави, особливо під час президентських та парламентських виборів. Ті здобутки, яких все ж таки вдавалося досягати у відносинах, повільно втілювалися у життя через деструктивну позицію українського керівництва.

Стагнацію взаємовідносин України з Альянсом дослідники пояснюють, з одного боку, тим, що тодішня недемократична українська влада, попри декларативність заяв, не бажала поглиблення відносин з НАТО через заклики Альянсу реформувати систему державної влади у на-

прямі більшої відкритості, послідовності та відповідальності. На подібні кроки керівники України були неготові як через внутрішньодержавні корпоративні інтереси, так і через загравання на світовій арені з різними акторами, зокрема Росією. А з іншого боку, сам Альянс не форсував розвиток партнерства з Україною через часте несприйняття і нерозуміння політики України загалом та негативний імідж тогочасної української влади серед держав НАТО зокрема.

Другий етап у розвитку відносин України з Північноатлантичним блоком наші дослідники логічно пов'язують з Помаранчевою революцією, яка змусила і нас, і Європу по-новому поглянути на проблему євроатлантичної інтеграції та завдання, що мають бути реалізовані у цьому контексті.

Нова українська влада з перших днів своєї діяльності задекларувала стратегічною метою повну інтеграцію до Північноатлантичного альянсу та Європейського Союзу і визначила основні завдання по досягненню цих цілей. Зокрема, одним з перших документів Президента України В. Ющенка у галузі безпеки став Указ про внесення змін до Воєнної доктрини України, яка головною метою розвитку України визначила її членство в НАТО як стратегічне завдання держави.

Започаткування нового формату відносин Києва та Брюсселя – Інтенсифікованого діалогу з питань членства України в НАТО, – науковці пов'язують із засіданням Комісії Україна – НАТО у Вільнюсі (Литва) у квітні 2005 р., де було затверджено новий Цільовий план співробітництва України з НАТО на 2005 р., що передбачало широке коло співробітництва у сферах оборони, безпеки, науки, подолання наслідків надзвичайних ситуацій, політичні консультації тощо.

На черговому засіданні Комісії Україна-НАТО у грудні 2005 р. тепер уже у Брюсселі за підсумками її роботи представники НАТО вперше заявили про те, що двері Альянсу для України відчинені. Ця пропозиція була повторена й під час засідань Комісії у квітні та червні 2006 р.

Натомість, як об'єктивно оцінюють вітчизняні аналітики ставлення різних кіл тодішньої політичної еліти України до Альянсу, одні політичні сили підтримували офіційно проголошений курс на євроатлантичну інтеграцію і наполягали на невідкладному приєднанні до НАТО, обґрунтовуючи це необхідністю поглиблення демократичних перетворень в Україні, продовження курсу реформ, приведення вітчизняного законодавства у відповідність до стандартів Євросоюзу, сфери оборони і безпеки – до стандартів НАТО тощо.

Інша ж частина політичної еліти України під час президентства В. Ющенка (наприклад, керівництво Комуністичної, Прогресивної соціалістичної партій та партії Регіонів) намагалася переконати у недоцільності подальшого зближення з Альянсом, роздмухувала антинаатовську істерію, залякувала людей вигаданою агресивністю НАТО, американо-

натовськими чоботами, занепадом українських збройних сил та військово-промислового комплексу, пропонуючи натомість поглибити відносини з Російською Федерацією. В якості основних аргументів наводились: спільне минуле, мовна і культурна близькість, тісні економічні зв'язки підприємств тощо.

Не обминули увагою вітчизняні науковці і прибічників т.зв. «третього шляху», тобто нейтрального статусу для України, які особливо активізувалися перед парламентськими виборами 2006 р. (партія «Віче» І. Богословської, блок «Не так», блок Н. Вітренко «Народна опозиція», КПУ (П. Симоненко)). При цьому названі політичні сили апелювали до Декларації про державний суверенітет України, де наша держава проголосила свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках, а також до досвіду Австрії, яка у 1955 р. прийняла Акт про нейтралітет зі статусом конституційного закону, у якому було сформульовано положення про постійний (довічний) нейтралітет.

Дослідники слушно зауважують щодо прикладу з Україною, що така заява була зроблена до проголошення незалежності і прийняття Конституції України, в умовах існування СРСР та ОВД. До того ж, з юридичної точки зору, зазначене формулювання не означало законодавчого закріплення Україною статусу постійного нейтралітету, оскільки в Декларації проголошувався лише намір стати в майбутньому нейтральною державою. Що ж до статусу позаблоковості України, то, як зазначають політики, такого поняття не існує в міжнародному праві. «Не брати участі у військових блоках» – обов'язок визнаної світовою спільнотою нейтральної країни або приватне рішення будь-якої країни.

Залишивши поза увагою тонкощі формулювань, зрозуміло, що набуття Україною в липні 2010 р. статусу позаблокової держави (саме позаблокової, а не нейтральної оскільки статус нейтральної країни має бути обов'язково визнаний міжнародним співтовариством через підписання відповідних міжнародних договорів) відкрило новий етап у її відносинах з Північноатлантичним альянсом. Не відкидаючи взаємовигідного та конструктивного партнерства з цим військово-політичним блоком, Україна все ж чітко заявила про свою неучасть у ньому.

Така зміна зовнішньополітичних пріоритетів Української держави екстраполювалась і на сферу інтересів вітчизняних науковців, які почали активно обговорювати проблеми нейтральності та позаблоковості через призму українських реалій, відсунувши дещо на задній план питання відносин України з НАТО.

Іншою проблемою у відносинах України з Альянсом, яка знайшла своє адекватне відображення в роботах вітчизняних науковців, стало стереотипне негативно-упереджене сприйняття НАТО, нав'язане свого часу радянською ідеологічною машиною і не розвіяне, а часто навіть по-

силене певними політичними колами. Наші дослідники виокремили декілька найбільш поширених щодо Альянсу міфів, які заклались в свідомості українців. Так, один з них полягає у тому, що після вступу України до цього блоку ми були би змушені розмістити натовські бази на території нашої держави. Це є неправдою, оскільки баз НАТО взагалі не існує. А питання щодо розташування баз окремих країн-членів Альянсу на територіях інших держав лежить в площині їх двосторонніх відносин. Жодних зобов'язань при вступі країни до НАТО щодо розміщення іноземних військових баз на своїй території країна-кандидат не бере. Таких вимог не передбачено жодним документом Альянсу.

Іншим міфом є те, що ніби то, коли Україна вступила б до Альянсу, ми змушені були би відправляти своїх братів, синів у «гарячі точки» – туди, де ведуться бойові дії, військові операції. Це також не відповідає дійсності. Адже рішення щодо формату участі будь-якої країни-члена НАТО в будь-якій операції Альянсу – військовій чи миротворчій – приймаються в середині країни, яка виходить із спільних зобов'язань в НАТО та закерується національними інтересами. Як не прикро це звучить, але, мабуть, великою мірою саме тому, що Україна не є членом Альянсу, нам доводиться сьогодні відправляти своїх чоловіків і синів в «гарячі точки» на території власної країни через непомірні амбіції східної сусідки.

Ще один найбільш відомий міф, який українські та закордонні недобросовісні політики штучно поширювали серед наших громадян, полягає у тому, що у разі вступу України до Альянсу її відносини з Росією зіпсувалися б. Безперечно, відносини могли би зіпсуватися з авторитарною Росією, якою вона є сьогодні і яка боїться не стільки просування військової потуги НАТО на Схід, скільки вірогідного поширення демократичних цінностей, пов'язаних з Альянсом, на свою територію, а не з Росією демократичною, якою вона могла би стати. Крім того, за свідченням фахівців, російське керівництво мало політичну волю добровільно розвивати з НАТО активні відносини в багатьох сферах. І це попри те, що Київ свого часу проголошував курс на вступ до блоку, а Москва бажала лише співпрацювати з цією організацією.

Виходячи із сьогоднішніх відносин Україна-Росія, акцентуємо на тому, що вони вкрай зіпсовані. Але ж Україна не є членом Альянсу!

Ще одним важливим моментом, на якому постійно спекулювали певні політичні сили в Україні, і який прагнули укорінити в свідомість наших громадян, є нібито нездатність збройних сил нашої держави бути складовою частиною системи безпеки НАТО через свою слабкість та несумісність зі стандартами. Але ж основною умовою, як стверджують військові спеціалісти, є оперативна сумісність із збройними силами членів НАТО, тобто здатність діяти спільно під час проведення операцій, а не вимога мати на озброєнні такі самі гармати такого самого калібру, як і в інших країнах. Більше того, сьогодні НАТО є передусім політичним

об'єднанням держав, яким властиве спільне бачення власного розвитку, а питання військової інтеграції в рамках цієї організації займає далеко не перше місце.

Інший міф про НАТО стосувався нібито загрози євроатлантичної інтеграції для ВПК України через його глибокі та єдино можливі зв'язки з ВПК РФ.

За оцінками більшості експертів, військово-технічне співробітництво з Альянсом сприяло би виходу України за кількома напрямками на вищі тактико-технічні характеристики її продукції. До того ж перехід на натовські стандарти дав би змогу розширити ринок збуту.

Часто-густо у нашому суспільстві насаджували думку про те, що НАТО є загрозою миру і першопричиною усіх конфліктів. При цьому ігноруються історично dokonані факти про те, що народні повстання і революції, спрямовані на встановлення демократичних режимів в повенній Європі, мали місце не в країнах-членах НАТО, а в Польщі, Чехословаччині, Румунії, Угорщині та інших державах, що були членами ОВД. І основним постачальником конфліктогенних процесів та ситуацій були і залишаються не країни-члени НАТО, а деякі інші, що постали на пострадянському просторі. Тут слід згадати конфлікти на території Придністров'я, Росії, у країнах Південного Кавказу, тепер уже й на території України, причини яких заклала саме радянсько-комуністична система. Подібних до цих конфліктів на території євроатлантичного простору немає.

Тому навіть якщо Україна проголосила себе наразі позаблоковою державою, яка прагне підтримувати конструктивні зв'язки з НАТО, її керівництву потрібно налагодити відповідну інформаційно-просвітницьку роботу серед громадян усіх регіонів. Для цього необхідно готувати спеціальні матеріали з переліком конкретних аргументів «за» і «проти», співставляти усі можливі переваги і проблеми гіпотетичного вступу до НАТО. Адже реальна загроза цілісності і безпеці України з боку Російської Федерації може стати найвагомим аргументом відмови нашої країни від статусу позаблоковості і пошуку механізмів якнайшвидшої інтеграції з Альянсом.

Вітчизняні науковці уже запропонували власне бачення можливих переваг і ризиків у разі вступу України до Альянсу. Спершу стисло подамо вигоди для України:

1) Надання гарантій безпеки, відповідно до яких напад на Україну означає напад на усіх членів Альянсу (сьогодні до НАТО входять 28 держав).

2) Надання «ядерних гарантій», відповідно до яких напад на Україну із застосуванням ядерної, хімічної чи бактеріологічної зброї обернеться адекватною відповіддю з боку ядерних держав-членів НАТО (США, Велика Британія, Франція).

3) Вхідження до НАТО дуже істотно знижує ризик війни проти нашої країни. Україна є стратегічно важливою державою, на відміну від нейтральних Швеції та Фінляндії. Геостратегічні переваги, які дає контроль над Україною, можуть для потенційного агресора переважати ризик, який супроводжуватиме агресія проти України.

4) У результаті вступу до НАТО наша держава зміцнить свою політичну незалежність і захищеність від зовнішнього втручання у внутрішні справи України відповідно до стандартів безпеки Альянсу.

5) НАТО не вимагає розміщення на території України своїх баз (та й то це звучить умовно, оскільки баз НАТО в принципі не існує, про що зазначалося вище) в обмін на членство.

6) Цілковите унеможливлення зовнішньополітичних провокацій проти України, на зразок конфлікту навколо о. Тузла, чи тим більше, додамо від себе, нахабних анексій української території на кшталт Криму.

7) У результаті вступу до НАТО Україна зміцнить територіальну цілісність держави. Сепаратизм втратить силові основи для своєї можливої реалізації.

8) Значне поглиблення економічного тиску, в тому числі енергетичного, на Україну з боку Росії з огляду на ймовірну негативну реакцію на такі дії 28-ми впливових держав, що перебуватимуть в союзі з Україною.

9) Вступ до НАТО означатиме остаточний вихід України з-під впливу Москви та неможливість його відновлення в майбутньому, а для Росії це значитиме необхідність налагоджувати партнерські рівноправні відносини з Україною, як це вона робить з членами НАТО у Західній та Центрально-Східній Європі.

10) Загальна вартість вступу до Альянсу є відносно невеликою, оскільки ні НАТО, ні Україна не мають потреби розміщувати на нашій території іноземні війська.

11) НАТО не вимагає масового переозброєння східно-європейських армій чи закупівель своїми членами озброєнь тільки виробництва країн НАТО.

12) Альянс не забороняє своїм членам співробітничати у військово-технічній сфері з іншими державами, зокрема з Росією.

13) Після вступу до НАТО різко збільшаться обсяги іноземних інвестицій в Україну, оскільки безпека пов'язана з економікою.

14) Інвестиції з країн НАТО до України, на відміну від російських вкладень, є легальними.

15) Вхідження до Альянсу означатиме нові можливості для конкурентоздатних оборонних виробництв.

16) Вступ до НАТО сприятиме покращенню клімату для здійснення підприємницької діяльності в Україні завдяки піднесенню міжнародного інвестиційного іміджу країни.

17) Членство в Альянсі значно покращить перспективи вступу України до Євросоюзу.

18) Не входження України до НАТО призведе до маргіналізації нашої країни, витіснення її на периферію міжнародної політики, вразливості щодо зовнішніх впливів.

19) Виходячи з потенціалу та значення України для безпеки Європи, наша країна, вступивши до НАТО, може стати в один ряд за впливом і значенням її з найбільш авторитетними членами – США, Британією, Францією, Німеччиною, Туреччиною.

20) Входження до Альянсу дасть Україні час зміцнитися й набратися сил у відносно «теплих», сприятливих геополітичних умовах.

21) Членство в НАТО гарантує безпеку своїм членам не лише від зовнішніх загроз, а й у випадку надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, подолання їх наслідків для порятунку людей і довкілля.

22) Статус України як члена НАТО передбачатиме також потужний розвиток місцевого самоврядування.

23) Євроатлантичний вибір означає впровадження модернізованої системи комунікацій: дороги повинні бути сучасними, потяги рухатися зі швидкістю принаймні 150 км/год. (в Україні зараз – 40 км/год.), а у вагонах (вік яких не повинен перевищувати 15 років) мусить надаватися стандартний для європейців набір послуг.

24) Особливо варто наголосити на перспективах співробітництва НАТО й України в гуманітарній сфері загалом та науковій зокрема. Північноатлантичний альянс забезпечує широку підтримку науковим дослідженням та освітнім проектам. І дуже важливо, що переважна більшість таких досліджень та проектів не пов'язана з військовою сферою, а сприяє розвитку наукової думки саме у цивільних галузях.

Крім зазначених найважливіших переваг у разі вступу України до НАТО, аналітики вказали і на потенційні проблеми, які постали б перед нашою країною на випадок її Євроатлантичної інтеграції. Назвемо ці проблеми:

1) Україна муситиме надавати збройну підтримку союзникам по НАТО, якщо на їхню територію буде здійснено напад в Європі, Північній Америці та Атлантичному океані на північ від тропіка Рака.

2) Ймовірним є певне збільшення витрат на оборону в Україні – з нинішніх 1,4% до щонайменше 1,7-2,0% ВВП (до рівня, якого досягнуто в Польщі, Чехії, Угорщині).

3) Вартість членського внеску України до натовського бюджету, за попередньою оцінкою, становитиме близько \$ 40-50 млн. на рік (саме таку суму сплачує Польща).

4) Вірогідним є тимчасове погіршення відносин України з Росією, адже Москва розумітиме втрату перспективи відновлення контролю над нашою країною.

5) Перспектива членства України в Альянсі спонукає Росію до припинення вигідних для неї кооперативних зв'язків зі східною сусідкою. Однак цей процес триває вже з 1991 р., і він безпосередньо не зумовлений вступом України до НАТО.

6) Певною мірою збільшуватиметься терористична загроза для України, яка в результаті вступу до НАТО стає частиною Європи. Однак досі в державах ЦСЄ, які є членами Альянсу, не було жодного теракту, оскільки терористичні угруповання не розглядають ці країни як своїх актуальних супротивників.

Усі названі вище дослідниками аргументи на користь вступу України до НАТО дуже прості й очевидні. Та попри це, ставлення громадян України щодо її вступу до Альянсу, як показували численні соціологічні дослідження впродовж 2002-2009 рр., не відповідали цим аргументам, а швидше заперечували їх, оскільки кількість противників вступу України до блоку завжди була більшою, ніж кількість прихильників.

Аналізу ще одного аспекту взаємин України з НАТО, – питанню ставлення українського суспільства до вступу в Альянс, – присвячена досить велика кількість соціологічних досліджень різного ступеня компетентності – від окремих фірм, громадських організацій, фондів, редакцій газет до солідних науково-дослідних установ НАН України. Ці дослідження відображають думку українських громадян на різних етапах державотворення країни залежно від віку, освіти, соціальної групи, ідеологічних вподобань, рівня матеріального забезпечення, конфесійної ідентичності, регіону проживання тощо. Висновки, що випливають з даних досліджень, є наступними:

1) Численні соціологічні опитування свідчать про низьку популярність в країні проектів Євроатлантичної інтеграції. Причому, проблема негативного сприйняття НАТО має глибший та системний характер, ніж просто пояснювати її необізнаністю громадян щодо цього блоку та живучістю старих радянських стереотипів. Негативне ставлення до НАТО формується переважно під впливом сучасних факторів міжнародної політики, а не радянських стереотипів про так званій «агресивний воєнно-політичний блок».

Це чітко демонструє стан громадської думки протягом 2001-2003 рр. під час активних військових кампаній НАТО в Афганістані та дій окремих членів НАТО (США) в Іраку.

Найбільшу кількість прихильників вступу України до Альянсу серед громадян зафіксовано у 2000 р., коли вперше це запитання почали ставити у моніторинговому дослідженні Інституту соціології НАН України. Очевидно, що у той період це питання ще не набуло такої гостроти, як згодом. Водночас аналіз динаміки ставлення українського суспільства до вступу країни в НАТО показав, що найбільш стабільною у 2000-2004 рр. була частка респондентів, які не визначилися з цього питання. Аналогіч-

но за цей період стабільною залишалась кількість громадян, які позитивно або негативно ставились до Євроатлантичної перспективи країни.

Президентська кампанія 2004 р. відбувалась в умовах декларативного протистояння прозахідного та проросійського курсів розвитку України. Це наклало відбиток на громадську думку: різко зросла кількість противників Північноатлантичного альянсу. На тлі політичної ситуації, що склалася після президентських та парламентських виборів, зросла кількість свідомих опонентів вступу до НАТО, позаяк Євроатлантична інтеграція у масовій свідомості стала персоніфікуватись з Президентом України В. Ющенком. До того ж популярна серед населення Сходу та Півдня України Партія регіонів відверто підтримала антинатовські гасла.

2) Кількість противників вступу до НАТО переважає серед мешканців Східних та Південних регіонів, серед етнічних росіян, російськомовних громадян та найстаршої вікової групи – від 60 років і більше. Природно припустити, що менша схильність літніх людей ніж молодих підтримувати вступ України до Альянсу зумовлена тим, що у більшості літніх людей вихідні уявлення стосовно західних країн і НАТО формувалися переважно частину життя виключно з компартійних джерел, в той час як більша частина життя молодих людей пройшла в умовах значної відкритості до різноманітних джерел інформації.

Натомість прихильники вступу України до НАТО – це переважно етнічні українці, україномовні, мешканці Західного та Центрального регіонів.

3) Ставлення до НАТО пов'язано й з ідеологічними орієнтаціями: прихильники лівої ідеології, зокрема комуністичної, вкрай негативно ставляться до Північноатлантичного альянсу. Дотичним до ідеологічної стратифікації є матеріальний чинник: із зростанням рівня життя респонденти лояльніше ставляться до західних інститутів, в тому числі і до НАТО.

4) Існує зв'язок негативного ставлення до Альянсу з освітнім статусом, оскільки низький освітній рівень негативно впливає на засвоєння інформації про діяльність Євроатлантичного блоку.

5) Готовність підтримати вступ до НАТО у значній мірі залежить від конфесійної ідентичності громадян України. Західні області, де домінує греко-католицизм, що знаходиться під юрисдикцією Папи Римського, історично орієнтовані на західні цінності; традиції та норми і готові підтримати вступ до НАТО. Частина ж України з недовірою ставиться до західних цінностей та норм, а також до інтеграції в НАТО як потенційно можливої.

Українські православні переважно усвідомлюють себе частиною православної цивілізації і демонструють симпатії до Росії та Білорусі. У групі «просто православні» і «православні УПЦ» показники негативного

ставлення до НАТО найбільш високі, на противагу греко-католикам, які демонстрували готовність порушити позаблоковий статус України.

б) Сьогодні на настрої українців найбільше вплинула зовнішньополітична агресія з боку Російської Федерації. Питання зовнішньої безпеки в переліку проблем, що хвилюють наших громадян, перемістилося з другого десятку до першої п'ятірки. За таких умов серед українського населення побільшало прибічників євроінтеграції та вступу до НАТО. І хоча прихильників НАТО все ще менше, ніж противників, але різниця стала не така вже й значна [3].

Підсумовуючи, варто зазначити, що коли ми говоримо сьогодні про європейські та євроатлантичні прагнення України, то потрібно розуміти, що йдеться, за великим рахунком, не стільки про Євросоюз та НАТО в інституційному вимірі, скільки про спільну історію Європи та нашої країни, яка повертається до неї завдяки цим намаганням.

Література

1. Белашов В. Три роки особливого партнерства: Про партнерство між Україною і НАТО / В. Белашов // *Голос України*. – 2000. – 25 липня.
2. Боецький Т. Доцільність вступу України до НАТО // Тарас Боецький / *Економічний часопис*. XXI. – 2006. – №9-10. – С. 8-9.
3. В Україні значно побільшало прихильників Євроінтеграції та НАТО – соціологи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainian.voanews.com/content/more-uas-for-nato/1899502.html>
4. Гайдуков Л. НАТО: від образу ворога до порозуміння та співробітництва // Л. Гайдуков, С. Терешко / *Політика і час*. – 2005. – №7. – С. 14-28.
5. Геополітичні орієнтації населення і безпека України. За даними соціологів / Упорядник М.О. Шульга. – К.: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2009. – 80 с.
6. Джердж С. Зманіпульований негатив щодо НАТО в Україні: хто за лаштунками? / Сергій Джердж // *Економічний часопис*. XXI. – 2006. – №7-8. – С. 13-15.
7. Джиджора В. Подолання стереотипів та спростування міфів про НАТО в українському суспільстві / Володимир Джиджора // *Економічний часопис*. XXI. – 2007. – №3-4. – С. 20-21.
8. Єременко С. Україна та євроатлантична спільнота / С. Єременко // *Молодь України*. – 2002. – 19 листопада.
9. Задоя А. Чотири тези для впровадження ідеї євроатлантичного вибору України / А. Задоя // *Економічний часопис*. XXI. – 2007. – №3-4. – С. 30-31.
10. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» // *Відомості Верховної Ради України*. – № 40 – 2010 (1 липня). – С. 131-132.
11. Зарубінський О. Україна і НАТО: від співробітництва до інтеграції / Олег Зарубінський // *Голос України*. – 2003. – 27 березня.

12. Зуйко О. Основні пріоритети євроатлантичної інтеграції України / Олег Зуйко // Економічний часопис. XXI. – 2006. – №9-10. – С. 10-12.
13. Каспрук В. НАТО стає ближчим до України завдяки програмі «Безпека через науку» / В. Каспрук // Українське слово. – 2006. – 21 червня.
14. Кокошинський О. Деякі актуальні питання дискусії щодо НАТО: подолати стереотипи / Олег Кокошинський // Економічний часопис. XXI. – 2006. – № 7-8. – С. 16-17.
15. Мельник Н. Безпековий вимір цивілізаційного вибору України: НАТО, Росія, нейтралітет // Наталя Мельник / Економічний часопис. XXI. – 2007. – № 3-4. – С. 28-30.
16. Палій О. Вступ до НАТО: двадцять переваг проти шести проблем на користь України / Олександр Палій // Економічний часопис. XXI. – 2006. – № 7-8. – С. 18-19.
17. Петруня Ю. НАТО: стратегические шансы и риски для Украины / Юрий Петруня // Економічний часопис. XXI. – 2007. – № 3-4. – С. 26-28.
18. Петько С.М. Україна – НАТО: «за» і «проти» (соціально-економічний аспект) / С.М. Петько // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/3ANR2013/Economics/2.125590.doc.htm>
19. Собко В. Україна на шляху до євроатлантичної спільноти / Всеволод Собко // Економічний часопис. XXI. – 2006. – № 7-8. – С. 10-12.
20. Соскін О. Україна – органічна складова євроатлантичної цивілізації / Олег Соскін // Економічний часопис. XXI. – 2006. – № 9-10. – С. 12-14.
21. Ставлення громадян до зовнішньополітичних орієнтацій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/Monitor11/01.htm>
22. «Ставлення громадян до основних напрямів зовнішньої політики України» Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/257/>
23. Сунгуровський М. Україна – НАТО: проблема свідомого вибору / Микола Сунгуровський // Дзеркало тижня. – 2006. – 6 грудня.
24. Україна – НАТО в запитаннях і відповідях / ред. О.І. Пошедін. – Черкаси, 2006. – 56 с.
25. Хмелько В. Ставлення громадян України щодо вступу до Євросоюзу і НАТО та їхня оцінка своєї обізнаності стосовно цих організацій [Електронний ресурс] / Валерій Хмелько. – Режим доступу: http://kiis.com.ua/materials/articles/attitude_to_es_and_nato.pdf
26. Чаповська Л. Взаємовідносини Україна – НАТО: проблеми та перспективи / Л. Чаповська // Політика і час. – 2004. – № 6. – С. 23-29.
27. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України / Л.Д. Чекаленко. – К., 2006. – С. 269-283.
28. Щодо механізмів подолання антинатовських стереотипів в ЗМІ України // Наука сьогодні – 2006. – №4-5.

29. Яворська Г. Позаблоковий статус: політичний продукт другої свіжості / Галина Яворська // Дзеркало тижня. – 2006. – 22 квітня.

Стаття надійшла до редакційної колегії 24.10.2014 р.

*Рекомендовано до друку докт.іст.наук, професором Мандриком Я.І.,
докт.іст.наук, професором Красівським О.Я. (Львів)*

**UKRAINE AND NATO (NORTH ATLANTIC TREATY
ORGANIZATION): CONCERNING THE QUESTION
OF HISTORIOGRAPHY OF THE INVESTIGATION
INTO THE PROBLEM**

L. V. Bilous

*Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas;
76019, Ivano-Frankivsk, Carpatska str., 15;
ph. +380 (342) 72-71-40; e-mail: igp@nung.edu.ua*

In this article some aspects of relations between Ukraine and NATO, to analysis of which great attention of home scientists is paid, are explained.

Key words: *Ukraine-NATO relations, stereotypes and myths about NATO, advantages and disadvantages of Ukrainian membership to NATO, Ukrainian citizens' attitude to NATO membership, non-block status.*